

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА ЇХ ВРАХУВАННЯ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

PLACE OF CONSTITUTIONAL PERSONAL RIGHT FOR PROTECTION HEALTH IN THE SYSTEM OF OTHER CONSTITUTIONAL RIGHTS

Швець Ю.Ю.,

кандидат економічних наук, доцент,

докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

юридичного факультету

Ужгородського національного університету

Статтю присвячено дослідженню міжнародних стандартів права особи на охорону здоров'я та визначенню можливості їх закріплення у Конституції України. Проведено аналіз стандартів права особи на охорону здоров'я, які містяться в основних міжнародних актах; визначено їх значення та роль у забезпеченні реалізації права особи на охорону здоров'я; виявлено ті з них, які втілені у положеннях Конституції України, та ті, що потребують відповідного закріплення. На підставі проведеного аналізу розроблено пропозиції щодо внесення доповнень до Конституції України.

Ключові слова: міжнародні стандарти, охорона здоров'я, конституційне право, Конституція України.

Статья посвящена исследованию международных стандартов права человека на охрану здоровья и определению возможности их закрепления в Конституции Украины. Произведен анализ стандартов права человека на охрану здоровья, содержащихся в основных международных актах; определены их значение и роль в обеспечении реализации права человека на охрану здоровья; обнаружены те из них, которые воплощены в положениях Конституции Украины, и те, которые требуют соответствующего закрепления. На основании проведенного анализа разработаны предложения по внесению дополнений в Конституцию Украины.

Ключевые слова: международные стандарты, здравоохранение, конституционное право, Конституция Украины.

The article is devoted to the study of international standards of the right of a person to health care and to determine the possibility of their consolidation in the Constitution of Ukraine. The analysis of the standards of the right of the person to health protection, which are contained in the main international acts; Their significance and role in ensuring the realization of the right of a person to health care is determined; The ones that are embodied in the provisions of the Constitution of Ukraine and those that need to be consolidated are identified. On the basis of the analysis, proposals were made for the additions to the Constitution of Ukraine.

Key words: international standards, health care, constitutional law, Constitution of Ukraine.

В умовах зближення національного законодавства України з правом Європейського Союзу (далі – ЄС) особливого значення набуває відображення всіх основних міжнародних стандартів у різних сферах, у тому числі тих, що стосуються права особи на охорону здоров'я, у Конституції України. Для цього необхідно, передусім, провести їх ґрунтований аналіз, визначити ті з них, які не знайшли свого втілення у конституційних нормах, але мають важливе значення для забезпечення реалізації права особи на охорону здоров'я, а також виявити можливі шляхи їх закріплення у Конституції України.

Окремі аспекти проблеми відображення міжнародних стандартів права особи на охорону здоров'я у Конституції України досліджували такі науковці, як М.Р. Баришніков, В.С. Віткова, О.М. Волкова, І.М. Зогий, Н.А. Копилова, В.Ф. Москаленко, Я.Ф. Радиш, О.Я. Рогач, І.Я. Сеньота, Ю.О. Сульженко, Н.П. Ярош та інші. Проте варто зауважити, що у сучасних умовах провадження медичної реформи необхідно більш детально проаналізувати міжнародні стандарти у цій сфері з метою їх подальшого відображення у Конституції України.

Отже, метою статті є проведення системного аналізу міжнародних стандартів права особи на охорону

здоров'я та визначення можливостей їх закріплення у Конституції України.

У ст. 9 Конституції України зазначається, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Своєю чергою, Основами законодавства України про охорону здоров'я передбачено, що у разі, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону здоров'я, то застосовуються правила міжнародного договору [2].

У зв'язку з цим необхідно констатувати, що проблема втілення міжнародних стандартів права особи на охорону здоров'я, які містяться у тих міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вирішується шляхом визнання їх частиною національного законодавства, що автоматично надає їм обов'язкового характеру.

Проте, як справедливо зауважує І.М. Загий, більшість міжнародних актів, що стосуються медичної допомоги, не ратифіковані Україною. Крім того, ратифікація міжнародного стандарту не означає, що всі положення цього документа будуть виконуватися в Україні як де-юре (можливість ратифікувати

Міжнародні стандарти права особи на охорону здоров'я

НАЗВА МІЖНАРОДНОГО АКТА	ЕЛЕМЕНТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я
Загальна декларація прав людини [5]	Право на медичний догляд (ст. 25)
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [6]	Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (ст. 12)
	Право на медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби (ст. 12)
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [7]	Жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідом (ст. 7)
Статут ВООЗ [8]	Право мати найвищий досяжний рівень здоров'я кожної людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного чи соціального положення (преамбула)
	Право всіх народів на здоров'я (преамбула)
	Право на те, щоб досягнення будь-якої держави в галузі поліпшення та охорони здоров'я були надбанням для всіх (преамбула)
	Недопущення нерівномірного розвитку в різних країнах заходів в області охорони здоров'я та боротьби з хворобами, особливо із заразними хворобами (преамбула)
	Право дитини на здоровий розвиток (преамбула)
	Право всіх народів на користування всіма досягненнями медицини, психології та споріднених із ними наук (преамбула)
	Відповідальність урядів за здоров'я своїх народів, яка вимагає прийняття відповідних заходів соціального характеру і в галузі охорони здоров'я (преамбула)
Декларація ВООЗ про розвиток прав пацієнтів у Європі [9]	Право на інформації про стан свого здоров'я та методи лікування (п. 2)
	Право на згоду щодо медичного втручання та відмови від нього (п. 3)
	Право на конфіденційність про стан здоров'я та збереження особистої таємниці (п. 4)
	Право на якісну медичну допомогу (п. 5)
Європейська соціальна хартія (переглянута) [10]	Право на безпечні та здорові умови праці (п. 3 ч. 1)
	Право користуватися будь-якими заходами, що дають їй змогу досягти найкращого стану здоров'я, який є можливим (п. 11 ч. 1)
	Право на охорону здоров'я (ст. 11)
	Право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13)
	Право осіб похилого віку на забезпечення медичного обслуговування та послуг, яких вимагає їхній стан здоров'я (ст. 23)
Європейська хартія прав пацієнтів [11]	Право на належне медичне обслуговування, спрямоване на попередження захворювання (ст. 1)
	Право на доступність медичних послуг, які він/вона потребує за станом здоров'я (ст. 2)
	Право на отримання будь-якої інформації про свій стан здоров'я, про медичні послуги (і способи отримання цих послуг), а також про все, що доступно завдяки науково-технічному прогресу (ст. 3)
	Право на отримання будь-якого виду інформації, яка допоможе йому/їй активно брати участь у прийнятті рішень щодо свого здоров'я (ст. 4)
	Право на свободу вибору між різними медичними процедурами та закладами (фахівцями) на підставі адекватної інформації (ст. 5)
	Право на конфіденційність особистої інформації (ст. 6)
	Право на отримання необхідного лікування без зволікань протягом наперед встановленого строку (ст. 7)
	Право на доступність якісного медичного обслуговування на основі специфікації і в точній відповідності до стандартів (ст. 8)
	Право на свободу від шкоди, заподіяної неналежним функціонуванням системи охорони здоров'я, недбалістю та помилками медпрацівників (ст. 9)
	Право на доступність медичних інновацій (включаючи діагностичні процедури) відповідно до міжнародних стандартів і незалежно до економічних чи фінансових міркувань (ст. 10)
	Право за можливості уникнути страждань і болю на кожному етапі свого захворювання (ст. 11)
	Право на діагностичні чи лікувальні процедури, за можливості адаптовані до його/її особистих потреб (ст. 12)
	Право у разі заподіяння шкоди скаржитись і право отримувати відповідь чи інший зворотній зв'язок (ст. 13)
	Право на отримання протягом розумного короткого строку достатню компенсацію у разі спричинення йому/їй фізичної (або моральної та психологічної) шкоди діями медичного закладу (ст. 14)

Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу [12]	Право на рівні умови отримання соціальної та медичної допомоги (ст.ст. 1, 5)
Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) [13]	Право на якісну медичну допомогу (ст.ст. 10–12, 32, 36)
	Право на безпечні для здоров'я умови праці (ст.ст. 19, 27)
Конвенція про права дитини [14]	Право на здоровий розвиток дитини (ст. 6)
	Право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я (ст. 24)
	Право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку (ст. 32)
Декларація прав дитини [15]	Право дитини на здорове зростання і розвиток; право дитини на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування (принцип 4)
Лісабонська декларація про права пацієнта [16]	Право вільно вибирати свого лікаря (п. а)
	Право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних або етичних рішень (п. б)
	Право пацієнта погодитися або відкинути лікування після отримання адекватної інформації (п. в)
	Право очікувати, що його лікар поважатиме конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього (п. г)
	Право померти з гідністю (п. д)
	Право прийняти або відхилити духовну і моральну підтримку, включаючи допомогу священнослужителя відповідної конфесії (п. е)
Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення [17]	Право особи у разі хворобливого стану на: обслуговування лікарем загальної практики, включаючи візити додому; обслуговування спеціалізованим лікарем стаціонарних або амбулаторних хворих у лікарнях та таке саме обслуговування, яке може надаватися поза лікарнями; надання основних фармацевтичних засобів, які приписав лікар або інший кваліфікований практик, і госпіталізацію в разі необхідності, вагітності й пологів та їхніх наслідків: обслуговування до, під час та після пологів, що надається або лікарем, або кваліфікованою акушеркою, та госпіталізацію в разі необхідності (ст. 10)
	Право особи, коли її стан потребує медичного обслуговування профілактичного або лікувального характеру, на отримання допомоги (ст. 7)
Конвенція про медичну допомогу та допомогу у випадку хвороби [18]	Право осіб, що підлягають забезпеченню, відповідно до встановлених умов, на надання медичної допомоги лікувального або профілактичного характеру (ст. 8)
	Право у процесі звернення за медичною допомогою на збереження, відновлення або покращання здоров'я особи, що підлягає забезпеченню, а також його працездатності й здатності задовольняти свої особисті потреби (ст. 9)
	Право на отримання у разі хвороби: а) загальної лікарської допомоги, включаючи, за можливості, відвідання вдома; б) допомоги, що надається спеціалістами стаціонарним або амбулаторним хворим, і, наскільки це можливо, таку допомогу спеціалістів, яка надається поза лікарнями; в) видачі необхідних медикаментів за рецептом лікаря або іншого кваліфікованого спеціаліста; г) госпіталізації у разі необхідності (ст. 14)
Положення про доступність медичної допомоги [19]	Право на доступну медичну допомогу
	Право на забезпечення максимальної свободи вибору виконавців, системи надання допомоги та системи оплати, яка задовольняє різноманітні потреби населення
	Право на інформованість, навчання й обізнаність населення щодо усіх аспектів, що стосуються доступу до медичної допомоги
	Право на забезпечення адекватної участі всіх сторін у розробці та управлінні системами охорони здоров'я
Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину [20]	Право на пріоритетність інтересів та благополуччя окремої людини над виключними інтересами усього суспільства або науки (ст. 2)
	Право на рівноправний доступ до медичної допомоги (ст. 3)
	Право на приватне життя та право на інформацію (ст. 10)
Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про організацію паліативного догляду [21]	Право на паліативний догляд, який включає: полегшення симптомів; психологічну, духовну і емоційну підтримку; підтримку сім'ї; підтримку в скорботі (розділ I)
Конвенція про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я [22]	Право на те, що особи, винні у підробленні медичної продукції, будуть притягнуті до юридичної відповідальності (ст.ст. 5–8)

міжнародний акт із застереженнями), так і де-факто (відсутність організаційних та фінансових ресурсів для забезпечення реалізації міжнародно-правових приписів). Необхідна імплементація норм міжнародного права, що стосуються медичної допомоги, в національне законодавство України, яка здійснюється переважно прямим та доктринальним шляхами [3, с. 267].

Отже, для забезпечення дотримання міжнародних стандартів права особи на охорону здоров'я недостатньо ратифікації міжнародного документа, в якому такий стандарт визначений – для цього також необхідно здійснити імплементацію відповідного стандарту у національне законодавство України.

Врахування міжнародних стандартів права особи на охорону здоров'я має важливе значення для нашої держави. Зокрема, необхідно погодитись із думкою Д.М. Белова, Ю.М. Бисага та ін. із приводу того, що ключовим елементом успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами ЄС. Зближення українського законодавства із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках ЄС та сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС [4, с. 5].

До того ж міжнародні стандарти відіграють ключову роль у визначенні мінімальних та допустимих вимог, які визнаються світовим співтовариством як такі, що не можуть бути порушені за жодних обставин, і мають дотримуватися всіма цивілізованими державами.

Міжнародні стандарти права особи на охорону здоров'я закріплені у різних за характером міжнародних документах загального (Загальна декларація прав людини, Європейська соціальна хартія та ін.) та спеціалізованого характеру (Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини тощо). Далі у таблиці 1 представлені основні міжнародні документи та стандарти у досліджуваній сфері, що в них містяться.

Наведений перелік є далеко невичерпним, проте у ньому представлені найбільш важливі міжнародні стандарти права особи на охорону здоров'я. Аналізуючи ці стандарти на предмет їх відображення у конституційних нормах України, необхідно зазначити, що деякі з міжнародних стандартів закріплені у Конституції України. Зокрема, це право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (ст. 48), право на медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби (ст. 49), заборона

проведення медичних чи наукових дослідів без вільної згоди особи (ст. 28), право на безпечні та здорові умови праці (ст. 43), право на соціальну та медичну допомогу (ст.ст. 46, 49), право на рівні умови отримання соціальної та медичної допомоги (ст.ст. 24, 49), право на здоровий розвиток дитини (ст. 52), право на доступну медичну допомогу, необхідну особі (ст. 49) тощо.

Водночас залишається низка нератифікованих міжнародних договорів, які містять важливі стандарти права особи на охорону здоров'я та які не знайшли свого закріплення у Конституції та законах України. Це стосується таких міжнародних актів, як Декларація ВООЗ про розвиток прав пацієнтів в Європі, Європейська хартія прав пацієнтів, Лісабонська конвенція про права пацієнта, Конвенція про медичну допомогу та допомогу у разі хвороби, Положення про доступність медичної допомоги та низка інших. Як наслідок, такі міжнародні стандарти, як право на згоду щодо медичного втручання та відмови від нього, право на інформацію про методи лікування, право на свободу від шкоди, заподіяної неналежним функціонуванням системи охорони здоров'я, недбалістю та помилками медпрацівників, право за можливості уникнути страждань і болю на кожному етапі свого захворювання, право померти з гідністю та ін., прямо не закріплені у положеннях Конституції України. З цього приводу необхідно зауважити, що в основному невраховані стандарти у сфері захисту прав пацієнтів та осіб, які страждають на тяжкі та невиліковні хвороби.

Отже, на підставі проведеного аналізу необхідно зазначити, що деякі загальноприйняті міжнародні стандарти визначені у ст.ст. 28, 49, 50 Конституції України. Проте більшість міжнародних конвенцій та декларацій, зокрема, тих, що стосуються прав пацієнтів, доступності та якості медичної допомоги, потребують ратифікації, внаслідок чого визначені у них стандарти мають бути імплементовані у національне законодавство. На цій підставі можна запропонувати внесення таких доповнень до Конституції України: 1) ст. 28 доповнити ч. 3, в якій закріпити право кожної особи, яка хворіє на тяжку або невиліковну хворобу, уникнути страждань і болю на кожному етапі свого захворювання, а також право померти з гідністю; 2) у ст. 49 визначити право кожного на отримання інформації про методи лікування, право на компенсацію матеріальної та моральної шкоди, заподіяної неналежним функціонуванням системи охорони здоров'я, недбалістю та помилками медпрацівників. Відповідні стандарти варто конкретизувати в Основах законодавства України про охорону здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
3. Зоги І.М. Міжнародно-правові стандарти медичної допомоги та законодавство України. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 57 (38). С. 261–268.
4. Право Європейського Союзу / Белов Д.М., Бисага Ю.М., Решетар І.В., Ленгер Я.І. Ужгород: «Ліра», 2009. 220 с.

5. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: Міжнародний документ від 22.07.1946 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_599.
9. Active Citizenship network (CAN) European Charter of Patients Rights. Rome, 2002. URL: http://ec.europa.eu/health/ph_overview/co_operation/mobility/docs/health_services_co108_en.pdf.
10. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 03.05.1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
11. Європейська хартія прав пацієнтів: Міжнародний документ від 11.2002 р. URL: http://meduniv.lviv.ua/files/press-centre/2014/n180414/evropejska_hartiya_prav_pacientiv.pdf.
12. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу: Міжнародний документ від 11.12.1953 р. № ETS N 14. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_649.
13. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий): Міжнародний документ від 06.11.1990 р. № ETS N 139. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_651.
14. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
15. Декларація прав дитини: Міжнародний документ від 20.11.1959 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
16. Лісабонська декларація про права пацієнта: Міжнародний документ від 01.10.1981 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_016.
17. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення: Міжнародний документ від 28.06.1952 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011.
18. Конвенція про медичну допомогу та допомогу у випадку хвороби: Міжнародний документ від 25.06.1969 р. № 130. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_184.
19. Положення щодо доступності медичної допомоги: Міжнародний документ від 01.09.1988 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_030.
20. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: Міжнародний документ від 04.04.1997 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
21. Про організацію паліативної допомоги: Рекомендація № Rec (2003) 24 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 12.11.2003 р. № Rec (2003)24. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_666.
22. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я: Міжнародний документ від 28.10.2011 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a91.